

Философия жана инсандагы баалуулуктар

Сабилов К.А., Орунбаев К.К., - окут., ЖАМУ

Азыркы улуттук аң - сезимдин калыптанышындагы төкмөчүлүктүн орду.

Эгемендүүлүктүн 20 жылдыгы коомдук аң сезимде эбегейсиз чоң өзгөрүүлөрдү алып келди. Советтик социализмди туу туткан ортодоксалдык ойлор акыры кыйрады, начарлады.

Кыргыз улуту улут катары өзүнүн баалуулуктарын иликтеп, коомчулуктун объектисине коюп, ийгиликтүү жыйынтыктын чыгышынан үмүт этип, эгемендүүлүктүн жолунда бара жатат. Жалпы адамзатка тиешелүү болгон баалуулуктардан айырмаланып, «жалпылык жана өзгөчөлүк» категориясында кыргыздардын өзгөчөлөнүп, улут катары карманып сыймыктанаар эмнеси бар? Дүйнөлүк цивилизацияда орду кандай? Улуттук баалуулуктарга нигилисттик көз карашта да болуп жүрөбүз жана маалымат каражаттарынын Европа цивилизациясынын колунда болгондугуна байланыштуу алардын маданиятына акырындап интеграцияланып баратабыз. Европа маданияты жаштарыбызды өзүнө тартып бара жаткандыктан биздин улуттун, коомдун тагдырын ойлогон инсандарыбыз ошончолук кооптонуу менен ойлорун айтып жатышат. Жашоонун чындыгы катары жаштарыбызда Евро борбодук маданий көз караш күчтүүрөөк экендигин танбашыбыз керек.

Профессор Ж. Бөкөшев «Адам болмушту өзгөртүп курат, жаңы нерселерди жасайт, башка адамдар менен мамиле түзүп, коом турмушуна аралашат. Бул анын практикасы (практическая деятельность) аркылуу иш жүзүнө ашат. Ошол эле учурда адамдын жошоо - турмушунун дагы бир маанилүү жагы бар. Ал ой-түшүнүк түрүндө курчаган дүйнөнү андап-түшүнүү, иш жүзүндө аны өзгөртүп-өнүктүрүү менен катар аны баалайт, болмуштагы нерселердин маанисин аныктап, баа берет, баасын бычат, жактырып-жактырбаганы болот, жакшы-жаман көргөнү болот, Кымбатын аздектеп, жакпаганын четке кагат. Баарынан кымбат көргөн, эч нерсеге теңебеген, баа жеткис нерселер бар. Бул – баалоо иш аракетин (оценочная деятельность) аркылуу жүрөт. Философиянын ушундай кымбат, баалуу, барктуу нерселер дүйнөсүн иликтеген бөлүгү аксиология аталат.

Байыркы гректер негизинен үч нерсени баалап – барктаган; чындык, сулуулук жана жакшылык (истина, красота, добро). Ошондой эле аларды үчилтик санап, бир бүтүн, туташ кейипте баалашкан.

Кымбат зат – бул адамдын жашоосунда, коомдук турмушунда белгилүү бир мааниси, баасы бар нерсе (зат, кубулуш, окуя, идея, ? ж.б.). Албетте, бул так аныктама (дефиниция) эмес. Бирок, талкууга алынып жаткан маселенин маңызын туюнтат» деп жазат.

Профессор В.Н. Лавриненко «Различные исторические эпохи и разные философские системы накладывают свой отпечаток на понимание ценностей. В средние века они связываются с божественной сууностью, приобретают религиозный характер. Эпоха Возрождения выдвигает на первый план ценности гуманизма. В новое время развитие науки и новых общественных отношений во многом определяют и основной подход к рассмотрению предметов и явлений как ценностей.

Если иметь в виду самое общее понимание ценностей, то можно сказать, что ценность – это понятие, указывающее на культурное общественное или личностное значения явлений и фактов в действительность.

Ценности личности образуют систему ее ценностных ориентации, под которыми имеются в виду совокупность важнейших качеств внутренней структуры личности являющихся для не особо значимыми. Эти ценностные ориентации и образуют некую основу сознания и поведения личности и непосредственно влияют на ее развитие» деп жазат.

Коомдук өнүгүүбүздө жаштарыбызга багыт берүү улутук баалуулуктарды алардын жан дүйнөсүнө айландыруу кыйын болуп жаткандыгын президенттерибиз, саясатчыларыбыз, телекөрсөтүү, пресса, коомчулук баары айтып жатышат, бирок эмне себептен дүйнөдөгү эң керемет, феноменалдык көрүнүш, сулуулук, шедевр болгон башка элдер арасында теңдеши жок, бүтүн дүйнө эли суктанаарлык, жана сыйынаарлык кыргыз төкмөлүгү кыргыз улутунун колунда жаштарына сиңирилбей, алар тарабынан берилип терең бааланбай, төкмөлүккө караганда «Реп», «КВНдер»(Тама шоу) «Жан» дүйнөсүн ээлеп алганын көрүп туруп төкмөлүктү жаштар арасында жайылтышпайт. Эмне себептен студенттер жана мектеп окуучуларынын арасында төкмөлүк айтыштарды өткөрсө болбойт. «РЕП» менен «Тамашоу» негизинен жаштардын объектисине Европанын жаштарынын кылык жоругун камтып анда сахнаны ээлегендер кыргыз эмес «киргиздер» берет? Ага караганда төкмөлүк конкурсу жаштарга ак менен караны, жакшы менен жаманды, сулуулук, чындык, актык өңдүү баалуулуктарын философиялык ойлордо акыл калчап иргеп бермек.

Аң – сезим эмне дегенде биз бул – объективдүү реалдуулуктун адамдын мээсинде чагылдырылган субъективдүү образы – дейбиз. Андай болсо студенттердин объектисине «РЕП», «КВН» коюшубуз керекпи же эчен кылымдар, жылдар кыргыздарды сактап, кубандырып улуттук баалуулуктарды жалпы адамдык баалуулуктарды иргеп көрсөтүп берген төкмөлүгүбүздү жаштардын объектисине коюшубуз керекпи? Жаштардын объектисинде кайсынысы болсо улуттук баалуулуктарды көбүрөөк камтыган аң-сезимди алабыз.

Академик В.В. Бартольддун айтуусу боюнча «Киргизы (кыргыз) принадлежат к числу древнейших народов Средней Азии. Из народов, живущих в Средней Азии в настоящее время, нет, по-видимому, ни одного, название которого так рано встречалось бы в истории». Ушунча убакыт жашап келген элди «РЕП», «КВН» сактап келдиби же кыргыз төкмөлүгүбү? Эгерде төкмөчүлүк идеология, руханий дүйнө катары элди сактап, асырап келсе эмне себептен аны биз жаштар арасына таркатуудан уялабыз, же таркатууга жана андан кандай жыйынтык болоруна акылыбыз жетпейт? Манас эпосун төктүрүп айттырып жатабыз, бирок аны жаттап айтып жатышат да. Чыныгы адамды таң калтырган, турган жеринен эле төккөн айтыш төкмөлүктү жасалма түрдө биз жаштар арасында бут тосуп таратпай, ал боштукту совет мезгилинен келе жаткан киргиздердин «КВНи», суверендүүлүктөгү кыйшык кепка афро-америкалык жигиттердин «РЕП» сахнасы ээледі да калды.

Жалал-Абад мамлекеттик университети Жалал-Абад облусунун мээси, акыл – эси катары кызмат кылышы керек.

Маданиятты антропологиялык, социологиялык, философиялык жолдор менен талдап караганда аалым В.И. Полиуктун айтымында ...«Что в каждом обществе (как каждом живом организме) есть некие культуротворческие «силы» направляющие его жизнь по организационному, а не хаотическому пути развития. Культуры ценности создаются самим обществом, но они же затем и определяют развитие этого общества, жизнь которого начинает все больше зависеть от произведенных им ценностей».

Караңызчы, коомдо белгилүү бир маданият түзүүчү күчтөр аракет кылат. Маселен, үйлөнүүдө кыз алып качуу маданияты адам укугу тепселенип кордолуп жатса да маданият түзүүчүлөр - саксайган жеңелер коомдо терс көрүнүштөгү маданиятты колдон чыгарбай келе жатышат. Өзбек кино жаатын алып караңыз, улуттук деңгээлде карманып калгандыктан маданият түзүүчүлөрү жакшынакай кино фильмдерди чыгарып жана башка элдердин кино фильмдерин которуп тартуулады, аны биздин кыргыздар да жата калып көрүшөт. Эмне себептен дүйнөлүк деңгээлдеги маданиятыбыз - төкмөлүктү жаштар арасында жөн эле конкурс катарында системалуу уюштуруп коё албайбыз? Эмне себептен жок дегенде «КВН» менен катарлаш коюлбайт? Эмне себептен жаштар арасында «КВН» культ болуш керек да, төкмөлүк культ болбош керек?

Эмне себептен мектептерде «чоң муштум» культунун ордуна төкмөлүктүн сөз баккан жаштарды культка айландырып, окуучулардын объектисине коюп, аң-сезимин жакшы жакка буруп койсо болбойт.

Эгерде мектептер аралык төкмөлөрдүн айтыш конкурсун өткөрсөк, Кыргызстанда 2-3 жылдан кийин комуз кармаган жаштар козу карындай жайнап чыгат. Алар жөн эле комуз кармабай керемет төкмөлүк аң-сезим менен жүрүп калышат.

Бейиш кайда? Бейиш кыргыз төкмөлүгүндө! Кыргыз тилин билбеген, түшүнбөгөн башка элдер бул керемет менен тааныш болбой бейиштин четинен сызып өтүп, жошонун шербетинен ооз тийбей, мөндүрдөй жаап, тиги дүйнөнүн тууруна конуп жатышат.

Бүгүнкү күндөгү Жеңишбек, Элмирбек, Замирбек деген залкарларыбыз, Буга чейин Эстебес, Токтосун, Ашыралы, Тууганбай, Алымкул, Калыгул, Токогул, Барпы, ЖеңиЖок, Тоголок Молдо, Арстанбек ж.б. не деген залкарларыбыз өттү бул дүйнөдөн. Алар коомго адамдык, улуттук баалуулуктарды көрсөтө билип, элибизди сактап келишти, цивилизацияга кошушту. Алардын бизге калтырган төкмөлүк баалуулугу цивилизациянын курмандыгы болбош керек. Тескерисинче модернизацияланыш керек, себеби бул дүйнөлүк феномен, шедевр.

Колдонулган адабияттар:

1. В. И. Полууук, Культурология / М., 1998
2. Кыргыз тарыхы: энциклопедия. - Бишкек, 2003.
3. Философия . Учебное пособие .Под.ред. В.И. Лавриненко М., 1996
4. Ж. Бөкөшөв Философия, Жалал- Абад 2003